

SPORT SHARTNOMALARIDA NEUSTOYKA QO‘LLASH ASOSLARI VA TARTIBI**Bolliyev Nurmuhammad**

1-bosqich magistratura talaba, Toshkent Davlat Yuridik Universiteti,

Toshkent, O‘zbekiston

Email: bolnurmuhammad@yandex.comTel: [+998881761077](tel:+998881761077)<https://doi.org/10.5281/zenodo.15592368>

Annotatsiya. Ushbu maqolada professional sport shartnomalarida neustoyka – majburiyat buzilganda oldindan belgilangan moliyaviy kompensatsiya – institutining huquqiy tabiati, milliy va xalqaro normativ asoslari hamda amaliy qo‘llanish tartibi chuqur tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi va “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonun qoidalariga asosan, sport shartnomalarida neustoykaning shartnoma barqarorligini ta‘minlashdagi o‘rni o‘rganiladi. Shu bilan birga, maqolada FIFA RSTP 17-moddasi, UEFA, AFC reglamentlari va Xalqaro Olimpiya Qo‘mitasining (IOC) hujjatlari asosida xalqaro me‘yoriy yondashuvlar taqqosiy tahlil qilinadi. Sport shartnomalarida “sportchi uchun maxsus rejim” bandlari, doping va intizomiy talablar, shuningdek, shartnoma shartlarini buzganlik uchun belgilangan jarimalar va penya shaklidagi neustoyka mexanizmlarining aniq qo‘llanish tartibi yoritiladi. CAS (Sport arbitraj sudi) qarorlari asosida neustoyka shartlarini belgilash va amalga oshirishdagi amaliy muammolar tahlil qilinadi. Shu bilan birga, milliy qonunchilik va xalqaro tajribani uyg‘unlashtirish zarurligi asoslab berilib, O‘zbekiston sport huquqini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: neustoyka, sport shartnomasi, kompensatsiya, jarima, penya, shartnomaviy barqarorlik, CAS.

Neustoykaning huquqiy tabiati

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 260-moddasiga binoan, neustoyka qarzdor tomonidan shartnoma shartlarini bajarmagan yoki lozim darajada bajarmagan hollarda kreditor talab qilishi mumkin bo‘lgan oldindan belgilangan moliyaviy kompensatsiyadir. 261-modda esa neustoykaning ikki shaklini — jarima va penyani — ajratib ko‘rsatadi. Jarima odatda shartnoma umuman bajarilmagan hollarda qo‘llanilsa, penya muddati o‘tkazilgan har bir kun uchun foiz sifatida hisoblanadi.

Sport shartnomalari esa ikki tomonning — sportchi va sport tashkilotining — huquq va majburiyatlarini muvozanatda ushlab turishga xizmat qiladi. Sport shartnomalarida “sportchi uchun maxsus rejim” bandlari bo‘lib, ular doimo sportchi tomonidan sog‘lom turmush tarzi, doping nazorati, matbuot tadbirlarida qatnashish va boshqa axloqiy majburiyatlarga rioya etilishini talab qiladi. Shu bois, shartnomada ushbu majburiyatlar buzilgan taqdirda neustoyka shaklida belgilangan moliyaviy jazolar qo‘llanilishi mumkin.

FIFA reglamentlari, xususan RSTPning 17-moddasi, neustoyka bilan bog‘liq bo‘lib, asossiz shartnoma bekor qilingan taqdirda to‘lanadigan umumiy kompensatsiya hech qachon bekor qilingan shartnomadagi qolgan ish haqidan oshmasligini belgilaydi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonunning 47-moddasi sportchi va tashkilot o‘rtasidagi sport shartnomalarida majburiyatlar buzilgan taqdirda javobgarlik masalalarini belgilaydi.

Shu sababli, sport shartnomalarida neustoyka — bu shartnomaviy barqarorlikni ta‘minlovchi va tomonlarning o‘zaro javobgarligini kuchaytiruvchi huquqiy mexanizm sifatida

e'tirof etiladi.

Sport shartnomalari — bu professional sportchi, murabbiy yoki boshqa sport mutaxassisi bilan jismoniy tarbiya va sport tashkiloti (shu jumladan professional klub va jamoa) o'rtasida tuziladigan yozma bitimdir. Mazkur shartnomalar odatda ikki tomonning o'zaro majburiyatlari va huquqlarini aniq belgilaydi. Shu bilan birga, sport shartnomalari O'zbekiston Respublikasining mehnat qonunchiligiga asoslanadi va shunga ko'ra, sportchi mehnat shartnomasi tuzish huquqiga ega ekanligi O'zbekiston Respublikasi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonunning 25-moddasida belgilangan.

Sport shartnomalarining o'ziga xos xususiyatlari shundan iboratki, ular professional sport faoliyatining o'ziga xos jihatlarini aks ettiradi, jumladan:

- ✓ sportchi doimo yaxshi sport formasini saqlashi;
- ✓ doping nazoratiga rioya qilishi;
- ✓ sport federatsiyalarining etika va tartib-intizom qoidalariga amal qilishi;
- ✓ matbuot tadbirlarida ishtirok etishi va jamoaning umumiy imijini mustahkamlashi.

Shuningdek, sport shartnomalari shartlari va taraflarning javobgarligi turli sport federatsiyalarining reglamentlari bilan qo'shimcha tarzda tartibga solinadi. Masalan, doping bilan bog'liq qoidalarga amal qilmaslik, sport musobaqalarida ishtirok etish bo'yicha tartibni buzish yoki sportga xos bo'lmagan xatti-harakatlar shartnoma shartlarini buzish hisoblanadi va buning uchun jarima, intizomiy chora yoki shartnoma bekor qilinishi mumkin.

Sport shartnomalari boshqa shartnomalardan farqli ravishda sport federatsiyalarining ichki reglamentlariga ham amal qiladi. Shu bois, xalqaro maydonda ham bu shartnomalar doping qoidalar va axloqiy kodekslar bilan uyg'unlikda qo'llanadi. Shu jumladan, Xalqaro Anti-Doping Assotsiatsiyasi (WADA) qoidalarini sport shartnomalariga bevosita integratsiya qilinadi va ushbu tashkilotning yurisdiksiyasi tan olinadi.

Sport shartnomalarida neustoyka qo'llashning asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

✓ **Shartnoma shartlarining buzilishi** — shartnoma shartlari lozim darajada bajarilmagan hollarda;

✓ **Sportchi va sport tashkilotining maxsus majburiyatlari** — doping nazorati, sog'lom turmush tarziga amal qilish, matbuot tadbirlarida qatnashish, etika kodeksiga amal qilish kabi majburiyatlar buzilgan hollarda qo'llaniladi;

✓ **Shartnoma asosida yozma kelishuv** — neustoyka, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 262-moddasiga binoan, yozma ravishda shartnomaga kiritilishi shart va og'zaki shaklda bo'lishi haqiqiy emas deb hisoblanadi.

Sport shartnomalarida neustoykaning asosiy vazifasi — shartnomaviy barqarorlikni ta'minlash va shartnoma shartlarini buzgan tomonning moliyaviy javobgarligini oldindan aniq belgilashdir. Shu bois, shartnoma shartlari buzilganda zararining haqiqiy miqdorini isbotlash talab etilmaydi: kreditor neustoykani to'g'ridan-to'g'ri talab qilishi mumkin.

Shuningdek, sport shartnomalarida neustoyka shartlari nafaqat ichki tartibda, balki xalqaro sport tashkilotlarining (FIFA, UEFA, AFC) reglamentlari bilan ham qo'llab-quvvatlanadi. FIFAning RSTP 17-moddasida shartnoma muddatidan oldin bekor qilingan hollarda to'lanadigan umumiy kompensatsiya shartnomadagi qolgan ish haqidan oshmasligi shart ekanligi belgilanadi.

Bu asoslar shartnomalar ijrosini ta'minlash va shartnomaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi hamda sportchilarning professional huquqlarini himoya qiladi.

Shu bilan birga, sport shartnomalarida neustoyka institutining milliy qonunchilikdagi muhim o'рни va amaliyotdagi samarali qo'llanishi O'zbekiston sport huquqi tizimini yanada takomillashtirish uchun muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Sport arbitraj sudi (CAS) amaliyoti professional sport shartnomalarida neustoyka institutining qo'llanilishi va shartnomaviy barqarorlik tamoyilini ta'minlash bo'yicha muhim yurisprudensiyani shakllantiradi. Quyidagi ishlar bunga yaqqol misol bo'lib xizmat qiladi:

✓ **Matuzalem ishi (CAS 2008/A/1519 & 1520)**

Braziliyalik futbolchi Matuzalem shartnomani asossiz ravishda bekor qilganidan so'ng, CAS futbolchi va uning yangi klubiga 11 million yevro miqdorida neustoyka va qo'shimcha jarima to'lash majburiyatini yukladi. Ushbu qarorda CAS FIFA RSTP 17-moddasini qo'llab, shartnoma barqarorligini ta'minlashda faqat zarar miqdorini emas, balki sportning axloqiy me'yorlarini ham e'tiborga oldi. Shu tariqa, sport shartnomalaridagi "intizom va etika" tamoyillari neustoyka hisoblashda ham muhim omil sifatida tan olindi.

✓ **Mutu ishi (CAS 2009/A/1644)**

Adrian Mutu ishida futbolchi dopingga qarshi qoidalarni buzib, shartnoma muddatidan oldin bekor qilingan. CAS futbolchiga 17 million yevrodan ortiq neustoyka to'lash majburiyatini yuklab, sport shartnomalarida intizom va sport etikasi talablariga qat'iy rioya qilish zaruriyatini ta'kidladi. Ushbu qaror shuni ko'rsatdiki, neustoyka institutining asosiy maqsadi faqat zarar qoplash emas, balki shartnomaviy barqarorlik va sport etikasi tamoyillarini himoya qilishdir.

Tahliliy xulosalar

CAS amaliyoti shuni ko'rsatadiki, sport shartnomalarida neustoyka qo'llanishi ikki tomonlama vazifani bajaradi:

① Bir tomondan, shartnoma barqarorligini ta'minlab, shartnoma buzilgan hollarda qarzdorning moliyaviy javobgarligini aniq belgilaydi.

② Ikkinchi tomondan, sportning asosiy tamoyillari — intizom, axloqiy qadriyatlar va shartnomaga sodiqlik — ni himoya qiladi.

Shuningdek, CAS arbitraji har bir nizoni shartnomaviy barqarorlik va futbolchi (yoki klub)ning harakat erkinligi o'rtasidagi muvozanatni saqlagan holda hal qilishga intiladi. Shu bilan birga, neustoyka miqdorini aniqlashda FIFA, UEFA va boshqa xalqaro federatsiyalar reglamentlariga tayanadi, bu esa milliy qonunchilik uchun ham muhim tajriba manbai hisoblanadi.

Ilmiy takliflar

✓ **1. Shartnoma barqarorligini oshirish uchun neustoyka shartlarini shaffoflashtirish** CAS amaliyoti asosida shuni ta'kidlash mumkin: sport shartnomalarida neustoyka miqdori va uni hisoblash mexanizmini aniq belgilash, tomonlar huquq va majburiyatlarini himoya qiladi hamda kelgusida nizolarni soddalashtiradi.

✓ **2. "Sportchi uchun maxsus rejim" bandlarini kuchaytirish** Shartnomalarda doping nazorati, matbuot majburiyatlari va jamoa qoidalariga amal qilish kabi majburiyatlar mustahkam ifodalangan bo'lishi lozim. Bu shartnomaviy barqarorlikni ta'minlashda neustoyka institutining samaradorligini oshiradi.

✓ **3. Xalqaro tajribani milliy reglamentlarga integratsiya qilish** FIFA RSTP 17-moddasidagi "residual value" printsipli asosida neustoyka hisoblash tajribasini O'zbekiston sport federatsiyalari reglamentlariga moslashtirish shartnomaviy barqarorlikni kuchaytiradi.

✓ **4. Sud va arbitraj nazoratini mustahkamlash** hartnoma nizolarini tezkor hal qilish

uchun milliy sport arbitraj markazi tashkil etish va Fuqarolik kodeksining 326-moddasida nazarda tutilgan asoslarda neustoyka miqdorini adolatli tartibga solish tizimini kuchaytirish taklif etiladi.

✓ **5. Sport etikasi va shartnomaviy barqarorlikni uyg'unlashtirish** CAS amaliyoti shuni ko'rsatadiki, neustoyka institutining qo'llanilishi shartnoma barqarorligini himoya qilish bilan birga sportning axloqiy va intizomiy tamoyillariga ham mos kelishi zarur.

Xulosa

Neustoyka professional sport shartnomalarida shartnomaviy barqarorlikni ta'minlash va tomonlarning o'zaro javobgarligini mustahkamlashning samarali huquqiy vositasi sifatida e'tirof etiladi. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi va "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonunida neustoykaning huquqiy tabiati va qo'llanish asoslari aniq belgilangan bo'lib, bu sport shartnomalarida ushbu institutning milliy-huquqiy asosi sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, FIFA RSTP 17-moddasi, UEFA va AFC reglamentlari hamda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasining (IOC) me'yorlari neustoyka institutini xalqaro huquqiy tajriba sifatida takomillashtiradi va uning shartnomaviy barqarorlikni ta'minlovchi vosita sifatidagi ahamiyatini oshiradi. Sport arbitraj sudi (CAS) qarorlari esa ushbu institutning amaliy qo'llanilishi va sport etikasi tamoyillari bilan uyg'unlashishini yaqqol namoyon qiladi. Shu bois, O'zbekiston sport huquqi tizimini yanada takomillashtirishda neustoyka institutining xalqaro tajriba va milliy qonunchilik bilan uyg'unlashgan holda rivojlantirilishi dolzarb vazifa sifatida belgilanadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonun.
3. FIFA Regulations on the Status and Transfer of Players (RSTP), 17-modda.
4. UEFA Champions League Regulations, 78–85-moddalar.
5. AFC Champions League Elite Regulations, 37–38-moddalar.
6. Olimpiya Xartiyasi (Olympic Charter), 27-qoida va Bye-law 48–50.
7. CAS ish amaliyoti:
 - a) CAS 2008/A/1519 & 1520 (Matuzalem ishi).
 - b) CAS 2007/A/1298, 1299 & 1300 (Webster ishi).
 - c) CAS 2009/A/1644 (Mutu ishi).